

Z. LIAUKSMINAS

DIALEKTIKOS BRANDUOLYS ¹

1. K[lausimas]. Ką turi žinoti dialektikas? ² A[tsakymas]. Dialektikas privalo žinoti, *kaip gali vykti mūsų mąstymas be klaidų.*

2. Kiek yra mąstymo veiksmų? A. Jų yra trys: *pirmasis, antrasis, trečiasis.*

Apie pirmąjį veiksma

1. K. Kas yra veiksmas? A. Tai yra *paprastas suvokimas daikto*, apie kurį nieko neteigiame ir neneigiame; pavyzdžiui, *siena, gyvulys, žmogus.*

2. Ar yra kas žinotina apie pirmąjį veiksma? A. Yra. Tai terminų ir kai kurių *savybių supratimas. Kai kuriuos* iš tų veiksmų logika išdėsto, o *kai kuriuos* geriau išmokti praktiškai. Tuo tarpu pakaks susipažinti su *atskirybėmis ir bendrybėmis.*

3. Kas tai yra *atskirumas*? A. Tai, iš ko suvokiame ir kuo pasakome tikrai apie vieną [dalyką]; pavyzdžiui, *Petras, Bucefalus.*

4. Kas yra *bendrumas*? A. Tai, kas gali slypėti daugelyje ir kuo apibūdiname daugelį [dalykų]; pavyzdžiui, *gyvulys, žmogus.* Juk žmogus yra ir *Petras*, ir *Paulius*, ir t. t. Ir visiems jiems ta bendrybė yra taikoma, todėl ji vadinama netgi *predikabilija.*

5. Kiek yra bendrybių, arba predikabilijų? A. Jos yra penkios: *giminė, rūšis, skiriamasis [požymis], savybinis [požymis] ir akcidenacija.*

6. Kas yra giminė? A. Tai yra bendrybė, kuri gali būti daugelio skirtingų daiktų grupių predikatu; pavyzdžiui, *gyvūnas* tinka *žmogui, arkliui, liūtui.*

7. Kas yra rūšis? A. Tai yra bendrybė, tinkanti predikatu daugeliui pavienių [daiktų], kurie vienas nuo kito skiriasi; pavyzdžiui, *žmogus* tinka *Petrui, Pauliui, Jonui.*

¹ „Medulla dialecticae“,— iš veikalų „Praxis oratoria sive praecepta artis rethoricae a P. Sigismundo Lauxmin“ (Francofurti ad Maenum, MDCLXV). Vertė J. Tijūnėlytė. Konsultavo K. Rickevičiūtė ir L. Valkūnas.

² „Dialektika“ viduramžiais buvo vadinama mokyklinė logika. (Ši ir visos kitos publikacijos išnašose nurodytos pastabos yra redakcijos.)

8. Kas yra skiriamasis požymis? A. Tai yra bendrybė, galinti būti predikatu keletui rūšių arba pavienių [daiktų], kurie tarpusavyje skiriasi tam tikrais esminiais [bruožais]; pavyzdžiui, *jutimiškumas* tinka *žmogui, arkliui, liūtui; racionalumas* — *Petrui, Pauliui* ir t. t.

9. Kodėl sakoma *kas?* ir *koks?* A. Jei klaustume, *kas yra žmogus*, tai atsakytume, nurodydami giminę, sakydami *tai yra gyvūnas*. Jei klausume, *kas yra Petras*, atsakytume, nurodydami rūšį: *jis yra žmogus*. Jei klaustume, *kokia yra Petro esminė savybė*, atsakytume, nurodydami skiriamąjį požymį: *jis yra protaujantis*.

10. Kas yra savybinis požymis? A. Savybinis požymis yra bendrybė, priskiriama tais atvejais, kai savybė koku nors būdu siejasi su esme. Pavyzdžiui, sugebėjimas juoktis tinka žmogui. Bet jis tinka tiek *Petrui*, tiek *Pauliui* ir t. t. Todėl sakoma, kad ši savybė atstovauja rūšį ir yra *ketvirtasis savybinio požymio modusas*, kadangi jis tinka kiekvienam, tik tam tikram ir visada; pavyzdžiui, *sugebėjimas juoktis* — *žmogui*.

11. Kas yra akcidenција? A. Tai yra bendrybė, kuri tinka predikatui, norint išreikšti kokybę, bet ne tokią, kuri būtinai siejasi su subjektu; taip *baltas* gali tikti žmogui. Dėl to yra sakoma, kad akcidenција yra tai, kas gali priklausyti ir nepriklausyti subjektui, nepakeisdamas jo esmės.

12. Kur yra bendrybės, arba predikabilijos? A. Jos yra predikamentuose.

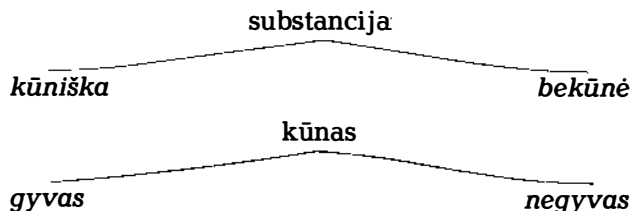
13. Kas yra predikamentas? A. Tai yra giminių ir rūšių priklausomybė aukščiausiai giminei.

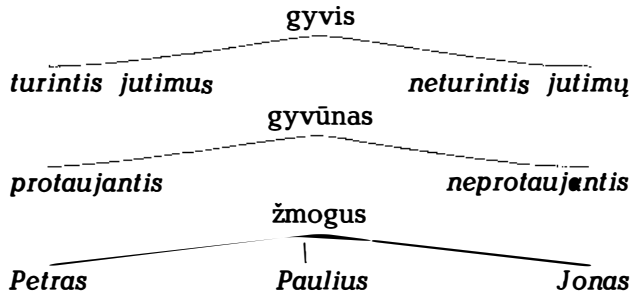
14. Kiek yra predikamentų? A. Jų yra dešimt: *substancija, kokybė, kiekybė, santykis, aktyvumas, pasyvumas, vieta, laikas, padėtis, pavidalas*.

15. Kodėl jie taip skirstomi? A. Todėl, kad tiek yra daiktų klasių. Aristotelis jas vadina *kategorijomis*, tarsi *skyrtais*, nes bet koks daiktas priklauso kuriai nors iš tų kategorių, o jos vadinamos *predikamentais*, nes jos gali būti žemesnių rūšių predikatais; pavyzdžiui, *substancija* — *žmogaus, laukinio, akmens*; *kiekybė* — *linijos, paviršiaus* ir t. t.

16. Kas yra substancija? A. Tai yra būtis, esanti savimi; pavyzdžiui, *žemė, ugnis, žmogus*.

17. Kaip reikia priskirti predikamentą substancijai? A. Taip:

Substancija yra vadinama *aukščiausiaja gimine*, kadangi aukštesnės už šave giminės ji neturi. *Žmogus* yra *žemiausioji*, arba *specifiškiausioji*, *rūšis*, kadangi ji jau neturi jokios kitos rūšies. *Kūnas*, *gyvis*, *gyvūnas* yra santykinės rūšys ir santykinės giminės, kadangi aukštesniųjų atžvilgiu jos yra rūšys, o žemesniųjų — *giminės*. Palyginamieji būdvardžiai išreiškia *skiriamuosius požymius*, *Petras ir t. t.* — *individus*.

18. Kas yra kiekybė? A. Tai antras dalykas; jis apsprendžia kieno nors kiekį; pavyzdžiui, *ilga*, *platu*.

19. Kas yra kokybė? A. Tai yra akcidenција, pagal kurią mes nusakome, koks yra daiktas; pavyzdžiui, *balta*, *šilta*.

20. Kas yra santykis? A. Tai, kieno visas buvimas priklauso nuo [ko nors] kito; pavyzdžiui, *būti lygiu*, *būti panašiu*, *būti ponu*, *būti tarnu*.

21. Kas yra aktyvumas? A. Tai, kuo pasakome ką nors veikiant; pavyzdžiui, *vaikščioti*, *šildyti ir t. t.*

22. Kas yra pasyvumas? A. Tai yra tas [dalykas], kuo išreiškiamo kažką patiriantį veiksmą; pavyzdžiui, *būti šildomam*, *būti matomam*.

23. Kas yra vieta? A. Tai yra daikto buvimas kur nors; pavyzdžiui, *šventykloje*, *gimnazijoje*, *aištėje*.

24. Kas yra laikas? A. Tai parodo, kada daiktas yra; pavyzdžiui, *šandien*, *rytoj*, *vakar*.

25. Kas yra padėtis? A. Tai yra visumos dalių eilės tvarka pagal vietą; pavyzdžiui, *sėdėti*, *stovėti*.

26. Kas yra pavidalas? A. Tai yra aprangos bei papuošalo pritaikymas kūnui; pavyzdžiui, *būti apsirengusiam*, *apsiavusiam*, *apsivainikavusiam*.

27. Ar visi predikamentai turi savas rūšis, savas gimines? A. Turi. Bet tai yra *neaiškus* ir *mažai naudojamas* dalykas.

28. Ar dar kas nors yra žinotina apie šiuos atskirus predikamentus? A. Yra ir nemažai. Ir tos žinios iš *dalies* siejasi su logine, iš *dalies* su fizine [žmogaus] puse.

29. Kur panaudojama tų predikamentų teorija? A. Mokantis visokių mokslų. Mat, iš jų susidaro pažinimo modusai.

30. Kas yra pažinimo modusas? A. Tai yra tam tikra supratimo norma, kuria naudojamės, pažindami daiktus, ir išreiškiame apie tuos daiktus savo žinias.

31. Kiek yra pažinimo modusu? A. Trys: *apibrėžimas, skirstymas, įrodymas*. Iš jų pirmieji du priklauso pirmajam veiksmui, paskutinis — trečiajam.

32. Kas yra apibrėžimas? A. Tai yra teiginys, kuriuo atskleidžiama daikto prigimtis.

33. Kiek yra apibrėžimo rūšių? A. Dvi: esminis [apibrėžimas] ir aprašomasis.

34. Kaip gauti esminį apibrėžimą? A. Per *giminę* ir *skiriamąjį požymį*. Taigi reikia žiūrėti, koks predikamentas apibrėžia daiktą, o tada reikia imti artimiausią giminę ir tolimiausią skiriamąjį požymį. Pavyzdžiui, *žmogus yra protaujantis gyvūnas*. Čia *žmogus* yra tai, kas apibrėžiama, o *protaujantis gyvūnas* — apibrėžimas.

35. Kaip gauti aprašomąjį apibrėžimą? A. Nurodant kai kurias apibrėžiamajam dalykui tinkamas savybes; pavyzdžiui, jei pasakytume: *žmogus yra tas, kuris savo vertingumu pranoksta visus kitus šiame pasaulyje regimus daiktus*. Tokiu apibrėžimu paprastai naudojasi oratoriai.

36. Kas yra skirstymas? A. Tai yra teiginys, išreiškias visumos skaidymą į dalis. Pavyzdžiui, sakdami, *vieną žmogaus dalis yra kūnas*, kita — *siela*, atliekame *skirstymą*: visuma — tai *žmogus*, jo dalys — *kūnas* ir *siela*.

Apie antrąjį veiksma

1. K. Kas gi tas antrasis veiksmas? A. Tai intelekto sprendimas, ką nors teigias arba neigias. Pavyzdžiui:

*Kiekvienas žmogus yra gyvūnas;
Nė vienas žmogus nėra laukinis.*

2. Kaip dar kitaip yra vadinamas antrasis veiksmas? A. *Teiginys, sakiny, teigimas, neigimas*. Kai jis atliekamas mintyse, gali būti pavadintas *mintiniu*, kai išreiškiamas žodžiais — *žodiniu*, kai užrašomas — *rašytiniu*. Tačiau viską, kas bus sakoma, reikės suprasti savaip.

3. Ar teiginys turi savo dalis? A. Turi. Juk jis susideda iš *vardažodžio* ir *veiksmazodžio*. *Vardažodžiu* laikome tai, apie ką kas nors pasakoma. *Veiksmazodžiu* vadiname tą žodį, kuriuo teigiama, kad kas nors yra arba ko nors nėra.

4. Taigi, kiek dalių turi teiginys? A. Tris: *du vardažodžius* iš abiejų pusių ir *trečią* viduryje — *veiksmazodį*. Ir tai kartais išreiškiama aiškiai ir ryškiai; pavyzdžiui, „*Petras vaikšto*“ gali būti išreiškiama „*Petras yra vaikščiojantis*“.

5. Kaip vadinami teiginio vardažodžiai? A. Pirmiausia, jie vadinami *terminais*, kadangi jie iš abiejų pusių apriboja teiginį. Be to, vienas, kuris yra prieš veiksmažodį, vadinamas *subjektu*, antrasis, kuris yra po veiksmažodžio, vadinamas *predikatu*. O pats veiksmažodis vadinamas *jungtimi*.

6. Ar visada terminai yra tik paprastieji žodžiai? A. Ne. Dažnai jie susideda iš kelių žodžių, ir tada jie vadinami *sudėtiniais* terminais. Pavyzdžiui, *kas tik bijo dievo, yra nuodėmės priešas*.

7. Tokie žodžiai, kaip *kiekvienas, nė vienas, kažkoks* ir kiti į juos panašūs, ar jie yra terminai? A. Tokie žodžiai, tiesą sakant, vadinami *ženklais*: mat, jie nurodo, ar teiginys yra *bendras*, ar *dalinis*. Jie vadinami *sinkategoriniais*, tai yra *kartu su kitais pažymintčiais*, o kiti vadinami *kategoriniais*, kurie patys žymi tam tikrą dalyką; pavyzdžiui, *žmogus*.

8. Ką gi reikia žinoti apie teiginį? A. Bent šešis dalykus: *supoziciją, kiekybę, kokybę, priešpastatymą, lygiavertiškumą ir sukeitimą*.

9. Kas yra *supozicija*? A. Tai yra termino priskyrimas tam tikram daiktui. Sakykime, žodis *žmogus* kartais gali būti priimamas ir suprantamas tik kaip pačių raidžių arba skiemenų junginys; pavyzdžiui, jei pasakytume: *žmogus yra dviskiemenis*. Kartais gali būti suprantamas pagal savo įprastinę reikšmę; pavyzdžiui, *žmogus yra protaujantis gyvūnas*. Kartais suprantamas kaip terminas mūsų protavimo rezultatui išreikšti; pavyzdžiui, čia: *žmogus yra rūšis*.

10. Kelių rūšių yra *supozicija*? A. Ji yra daugiopa ir įvairi. Tačiau, jei kalbėsime apie daiktą, jis gali būti atpažįstamas prigimties akimis, o, jei kalbėsime apie pavadinimą, jis išplaukia iš logikos.

11. Kas gi yra teiginio *kiekybė*? A. Tai, kad yra bendrieji arba daliniai [teiginiai].

12. Kas tai yra teiginio *kokybė*? A. Tai yra teigimas arba neigimas.

13. O kam gi šitai reikia žinoti? Tam, kad galėtume sudaryti gerus silogizmus, o tai paaiškės vėliau.

14. Kaip *kiekybę* ir *kokybę* pažymi dialektikai? A. Šitomis keturiomis raidėmis: A, E, I, O, kurios yra išreiškiamos šiomis eilutėmis:

Asserit A. negat E. Sunt universaliter ambo;

*Asserit I. negat O. Sunt particulariter ambo*³.

Tai yra: A pažymi bendrą teigimą, E — bendrą neigimą. Ir štai:

A	E
kiekvienas	nė vienas
I	O
<i>kai kurie yra</i>	<i>kai kurie nėra</i>

³ *Teigia A, neigia E,— jie abu yra bendrieji;
Teigia I, neigia O,— jie abu yra daliniai.*

Šias raides reikia gerai įsiminti, kad suprastume toliau aiškinamus dalykus.

15. Kas yra teiginių priešpastatymas? A. Tai dviejų teiginių nesuderinamumas pagal kiekybę arba pagal kokybę, arba pagal juos abu.

16. Kiek kartų priešpastatomi teiginiai? A. Keturis kartus, būtent:

A		E
kiekvienas	priešingumo	nė vienas
priklausomybės	prieša- -vimo	priklausomybės
kai kurie yra	prieša-ra-vimo	kai kurie nėra ⁴
[I]	popriešingumo	[O]

17. Ką svarbiausia reikia pažymėti, kalbant apie prieštaravimus? A. Štai ką: vienas iš jų [t. y. teiginių] visada turi būti teisingas, o kitas — klaidingas.

18. Kas yra lygiavertiškumas? A. Tai yra santykis tarp dviejų teiginių, kurie tarp savęs yra kokiu nors būdu priešingi, bet turi tą pačią prasmę dėl pridėtos dalelytės *ne*.

19. Keleriopas yra lygiavertiškumas? A. Trejopas. Ir jis parodomas šiuo eilėraštku:

Prae- Contradic. Post, Contra.: Prae Postque⁵.

Priklausomybės prasmė yra tokia: jeigu dalelytė *ne* dedama prieš kokio nors teiginio ženklą ir subjektą, tada tas teiginys išreiškia tą patį, ką ir jam prieštaraujantis teiginys. Pavyzdžiui, jei pasakysime [teiginį] *Ne kiekvienas žmogus yra mokytas*, tai jis bus lygiareikšmis šitam sau prieštaraujančiam teiginiui *Kai kurie žmonės nėra mokyti*. O jeigu *ne* dedama *po subjekto* prieš jungtį, tai tas teiginys išreiškia tą patį, ką ir jam priešingas teiginys. Pavyzdžiui:

Omnis homo non est doctus išreiškia tą patį, ką ir

*Nullus homo est doctus*⁶.

Tačiau, jei *ne* būtų dedamas ir prieš subjektą, ir po subjekto, tada teiginys išreikštų tą patį, ką ir jam priklausomas teiginys. Pavyzdžiui,

⁴ Prieštaravimo santykį sudaro: A — [O]; E — [I].

⁵ „Prieš“ — prieštaraujantis „po“, priešingi — „prieš“ ir „po“.

⁶ *Kiekvienas žmogus nėra mokytas,*
Joks žmogus nėra mokytas.

jei pasakytume *Ne kiekvienas žmogus yra nemokytas*, tai būtų tas pats, kai sakytume *Kai kurie žmonės yra mokyti*.

20. Kas yra teiginio sukeitimas? A. Tai yra subjekto pakeitimas predikatu ir predikato — subjektu. Pavyzdžiui, [teiginys] *Kiekvienas žmogus sugeba juoktis* [pakeičiamas teiginiu] *Tas, kas sugeba juoktis, yra žmogus*.

21. Keleriopas būna sukeitimas? Trejopas. Jis išreikštas šiuo eilėraštku:

EccE TlB|—simp.; ArmIgErOs.—Ac.; ArmA, bOnO,—Contra.

Taigi *pirmoji* sukeitimo rūšis vadinama paprastąja. Ją gauname, kai po sukeitimo pasilieka ta pati teiginio *kiekybė* ir *kokybė*.

Taip sukeičiamas bendras neigiamas teiginys:

Ec — *Joks gyvūnas nėra akmuo*,— vadinasi,

cE — *Joks akmuo nėra gyvūnas*,

ir daliniai teigiamieji teiginiai:

tI — *Kai kurie žmonės yra balti*,— vadinasi,

bI — *Kai kas balta yra žmonės*.

Antrąją sukeitimo rūšį gauname *per apribojimą* (per accidens), pakeisdami sukeičiamojo teiginio kiekybę. Šitaip yra sukeičiami bendri teiginiai. Pavyzdžiui:

Ar — *Kiekvienas žmogus yra gyvūnas*,— vadinasi,

mI — *Kai kurie gyvūnai yra žmonės*.

Tuo pačiu būdu gali būti sukeičiami bendrieji neigiamieji [teiginiai]. Pavyzdžiui:

gE — *Joks gyvūnas nėra akmuo*,— vadinasi,

rOs — *Kai kurie akmenys nėra gyvūnai*.

Trečiąją sukeitimą gauname priešpastatydami; kai prie sukeistų terminų pridedami neiginiai. Taip gali būti sukeičiami bendri teiginiai:

Ar — *Kiekvienas žmogus yra gyvūnas*,— vadinasi,

mA — *Viskas, kas ne gyvūnas, nėra žmogus*,

ir daliniai neigimai, pavyzdžiui:

bO — *Kai kurie žmonės nėra mokyti*,— vadinasi,

nO — *Kai kas, kas nėra mokytas, nėra ne žmogus*.

Šis paskutinis sukeitimas, kaip neaiškus, yra nevartojamas. Tačiau čia jis pateikiamas dėl teorijos pilnumo.

22. Kuo yra svarbus sukeitimo mokslas? A. Sukeitimas svarbus tuo, kad jis padeda disputuose. Galima juk šitaip įrodinėti:

Kiekviena dorybė yra gėris,— vadinasi,

Kai kas iš to, kas gera, yra dorybė.

Tačiau negalima šitaip pasakyti:

Kiekviena dorybė yra gėris,— vadinasi,

Visa, kas gera, yra dorybė.

Juk duona yra taip pat geras dalykas, tačiau tai nėra dorybė.

Aple trečiąjį veiksma

1. K. Koks yra trečiasis intelekto veiksmas? A. Tai yra intelekto sprendimas, kuriuo kai kas iš kito išvedama; pavyzdžiui, iš *žmogaus* — *būti gyvūnu*, iš *laukinio* — *nebūti žmogumi*.

2. Kaip kitaip šis veiksmas vadinamas? A. Vadinamas *įrodymu, samprotavimu, svarstymu* (discursus).

3. Kiek yra įrodymo rūšių? Svarbiausios penkios: *silogizmas, entime-ma, dilema, pavyzdys, indukcija*. Jos skiriasi viena nuo kitos pagal įrodinėjimo būdą. Šiuo atveju ne tiek svarbu, ar skirtumas tarp jų yra esminis, ar neesminis.

4. Kas yra silogizmas? Tai yra įrodymas, kai iš dviejų duotų premisų išvedama trečia. Pavyzdžiui:

Kiekvieną dorybę reikia vertinti,

O savitvarda yra dorybė,—

Vadinasi, savitvardą reikia vertinti.

Pirmasis silogizmo teiginys yra vadinamas *didžiąja* (premissa), antrasis — *mažąja*, trečiasis — *užbaigimu* (conclusio), *išvada* (consequentio) ir *pasekme* (consequens).

Ši įrodymo rūšis yra tobuliausia ir aiškiausia. Todėl visa tai, ką su ja susiję, reikia gerai išnagrinėti. Šia rūšimi turi būti įtvirtinamos ir pagrindžiamos visos kitos.

5. Kiek terminų turi silogizmas? A. Tris. Pirmasis vadinasi *didysis kraštutinis*. Jis būna *didžiojoje premisoje* ir *išvadoje*. Antrasis vadinasi *mažasis kraštutinis*. Jis yra *mažojoje premisoje* ir *išvadoje*. Trečiasis vadinamas *viduriniu* arba *viduriniu terminu*. Jis būna *didžiojoje* ir *mažojoje* [premissoje]. Kiekvienas terminas, kaip matyti iš anksčiau pateikto pavyzdžio, silogizme kartojasi *du sykius*.

6. Iš kur galima sužinoti, ar silogizmas yra geras? A. Iš silogizmo formos ir moduso.

7. Kas yra silogizmo *forma*? A. Tai yra viduriniojo termino suderinimas su kraštutiniais.

8. Kiek yra silogizmo *formų*? Trys. *Pirmoji* yra tokia, kurioje *vidurinis terminas* didžiojoje [premissoje] yra subjektas, mažojoje — predikatas. Pavyzdžiui:

Kiekvienas gyvūnas turi pojūčius;

O kiekvienas žmogus yra gyvūnas,—

Vadinasi, kiekvienas žmogus turi pojūčius.

Antroji figūra yra tokia, kurioje *vidurinis terminas* abiejose premisose yra predikatas. Pavyzdžiui:

Tai, kas turi pojūčius, yra gyvūnas;

Nė vienas akmuo nėra gyvūnas,—

Vadinasi, *nė vienas akmuo neturi pojūčių.*

Trečioji figūra yra tokia, kurioje *vidurinysis* [terminas] abiejose premisose yra subjektas. Pavyzdžiui:

Kiekvienas gyvūnas turi pojūčius;

Kiekvienas gyvūnas yra gyvas,—

Vadinasi, kai kas gyva turi pojūčius.

9. Kas yra silogizmo formos *modusas*? A. Tai yra teiginių derinimas pagal kiekybę ir kokybę.

10. Kiek yra modusų? A. Iš viso yra devyniolika. Jie išreikšti eilutėse, kurias reikia gerai įsiminti:

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipon,

Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum,

Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Darapti,

Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

11. Kaip reikia sudaryti silogizmą pagal šiuos modusus? A. Kiekviena moduse yra trys *pirmosios balsės*. Kiekviena iš jų turi atitikti silogizmo teiginius ta tvarka, kad jų kiekybė ir kokybė būtų tokia, kaip nurodo raidė. Pavyzdžiui, [moduse] *Barbara* turi būti visi bendri teigiamieji teiginiai. Tai ir nurodo trys A [raidės]. Moduse *Celarent* yra visi bendrieji [teiginiai], bet didysis [teiginys] yra neigiamas, mažasis — teigiamas. Išvada neigiama. Tai nurodo [balsės] EAE. Panašiai būna ir su kitais [modusais].

12. Ar visi šie modusai tinka visoms figūroms? A. Ne.

13. Kiek *modusų* turi *pirmoji* figūra? A. Pirmieji keturi yra tiesiogiai išvedami, likusieji penki — netiesiogiai.

14. Ką reiškia tiesioginiu būdu išvesti ir ką — netiesioginiu? A. Tiesioginiu būdu išvesti reiškia: silogizmo išvadoje *didįjį* terminą paimti *predikatu*, o *mažąjį kraštutinį* — *subjektu*. O netiesioginiu būdu — atvirkščiai.

Tiesioginis	{	BAR — <i>Kiekvienas gyvūnas turi pojūčius;</i>
		bA — <i>Kiekvienas žmogus yra gyvūnas;</i>
		rA — <i>Vadinasi, kiekvienas žmogus turi pojūčius.</i>

Netiesioginis	{	BA — <i>Kiekvienas gyvūnas turi pojūčius;</i>
		rA — <i>Kiekvienas žmogus yra gyvūnas;</i>
		II — <i>Vadinasi, kai kas, kas turi pajūčius, yra žmonės.</i>

15. Ar visi šie modusai yra vartojami? A. Vartojami tik tiesioginiai, o netiesioginiai čia įtraukiami tik teorijai išbaigti.

16. Kiek modusų turi *antroji* figūra? A. Yra tokie keturi: *Cesare, Camestres, Festino, Baroko*.

17. Ar jie yra vartojami? A. Vartojami dažnai.

18. Kiek modusų turi *trečioji* figūra? A. Pradedant *Darapti* — šešis.

19. Kaip sužinoti, ar kokio nors silogizmo forma yra taisyklinga, ar ne? A. Pirmą, žiūrима, kaip yra išdėstytas *vidurinis terminas* didžiajame ir mažajame teiginyje. Po to sužinoma, kuriai figūrai silogizmas priklauso. Antra, nustatomi *tos figūros modusai*, [nustatoma], ar jie atitinka teiginių išdėstymą. Trečia, pažiūrима, ar yra tik *trys terminai*, kurių kiekvienas kartojasi po du kartus.

Pirmosios figūros pavyzdys:

BAr	CE	DA	FE
bA	lA	rI	rI
rA	rEnt	I	O

Kiekvienas laukinis yra gyvūnas;

Joks žmogus nėra laukinis,—

Vadinasi, joks žmogus nėra gyvūnas.

Tokio derinio nėra jokiam moduse, dėl to šis silogizmas yra klaidingas.

Antrosios figūros [pavyzdys]:

CE	CA	FE	BA
sA	mE	stI	rO
rE	strEs	nO	cO

Kiekvienas laukinis yra gyvūnas;

Kiekvienas žmogus yra gyvūnas,—

Vadinasi, kiekvienas žmogus yra laukinis.

Trečiosios figūros [pavyzdys]:

DA	FE	DI	DA	BO	FE
rA	lA	sA	tI	cAr	rI
ptI	ptOn	mIs	sI	dO	sOn

Kiekvienas žmogus yra substancija;

Joks žmogus nėra laukinis,—

Vadinasi, joks laukinis nėra substancija.

Tie silogizmai taip pat, atrodo, atitinka formas; bet, kadangi jie nesuderinami su *jokiu modusu*, todėl jie yra klaidingi.

20. Kaip silogizme gali pasitaikyti keturi terminai? A. Pavyzdžiui, taip:

Kiekvienas mokytas žmogus yra vertas pagyrimo;

O Petras yra atsidėjęs mokslams,—

Vadinasi, Petras yra vertas pagyrimo.

Čia yra keturi terminai, būtent: *mokytas, vertas pagyrimo, Petras, atsidėjęs mokslams*. Todėl silogizmas yra netinkamas.

21. Ar visi silogizmai yra vienodi? A. Ne. Jie yra įvairiai skirstomi ir įvairiai vadinami. Pirma. Yra *kategoriškas silogizmas*, kurio viduriny-sis terminas vienoje ir kitoje premisoje yra skirtingai susijęs su kitu terminu. Pavyzdžiui:

BAr — *Kiekvienas žmogus yra gyvūnas;*
 bA — *Kiekvienas, kas sugeba juoktis, yra žmogus;*
 rA — *Vadinasi, tas, kas sugeba juoktis, yra gyvūnas.*

Antra, *aiškinamasis (expositorius) silogizmas*, kurio viduriny-sis terminas yra vieninis. Jis gali pasitaikyti visose trijose figūrose, arba formose. Pirmojoje jis atrodytų taip:

Petras yra muzikas;
Kažkoks filosofas yra Petras,—
Vadinasi, kažkoks filosofas yra muzikas⁷.

Šis silogizmas primena Darii modusą.

Trečia, *sudėtinis (compositus) silogizmas*. Jis turi vieną ar daugiau premisų, sudarytų iš kategorinių [teiginių]. Jis būna dvejopas. Vienas vadinasi hipotetinis (hypotheticus), arba sąlyginis (conditionalis), ir jungtinis (copulativus). Pavyzdžiui:

Jei šviečia saulė, yra diena;
Ō saulė šviečia,—
Vadinasi, yra diena.

Antras vadinasi skirstytinis. Jame yra disjunktyvinė dalelytė „arba“.

Pavyzdžiui:

Dabar yra arba diena, arba naktis;
Bet dabar ne diena,—
Vadinasi, dabar yra naktis.

Ketvirta, *netiesioginis (obliquus) silogizmas*. Jame kai kurie terminai vartojami netiesioginiais atvejais. Pavyzdžiui:

Priešybėms yra būdingas priešpastatymas;
O balta ir juoda yra priešybės,—
Vadinasi, balta ir juoda yra priešpastatymas.

Penkta, *modalinis silogizmas*, kuriuo nusakomas koks nors modusas.

Pavyzdžiui:

Žmogui pasitaiko pabėgioti;
O Petras yra žmogus,—
Vadinasi, Petrai pasitaiko pabėgioti.

⁷ Šis silogizmas yra teisingas tik tuo atveju, jei „Petras“ žymi tą patį žmogų.

Šešta, *silogizmas su neigiamu viduriniu* [terminu]. Jame vidurinysis terminas naudojamas su neigiama dalelyte. Pavyzdžiui:

Kas neturi akių, tas nemato;

O akmuo neturi akių,—

Vadinasi, akmuo nemato.

Šio silogizmo mažoji premisa yra *teigiama*, nes visa tai, kas *didžiojoje* [premisoje] buvo subjektas, panaudojama kaip *mažosios* [premisos] predikatas ir įgauna tokią prasmę: *O akmuo yra tai, kas neturi akių*. Tai tiek apie silogizmą.

21. Kas yra entimema? A. Tai yra įrodymas, kuriame iš vienos premisos daroma išvada. Taigi, jei iš silogizmo išmesite vieną premisą, likusieji teiginiai sudarys entimemą. Pavyzdžiui:

Petras yra žmogus,—

Vadinasi, Petras yra gyvūnas.

22. Kas tai yra dilema? A. Tai yra sudėtingas įrodymas (argumentatio cornuta), kuriame iš dviejų priešingų teiginių daroma išvada, nepalanki abiem atvejais. Pavyzdžiui:

Arba tu mokeisi lotynų kalbos, arba ne.

Jei tu mokeisi, tai privalai mokėti lotynų kalbą;

Jei nesimokei, vadinasi, veltui lankei mokyklas.

23. Kas yra pavyzdys? A. Tai yra įrodymas, kuriame iš vieno arba daugiau pavienių dalykų sprendžiama taip pat apie ką nors pavienį. Pavyzdžiui:

Tėvas Decijus pasiaukėjo tėvynei,—

Vadinasi, ir sūnui dera tą patį daryti.

25[24]. Kas yra indukcija? A. Tai yra įrodymas, kuriame, išvardinus pakankamai atskirų atvejų, padaroma bendra išvada. Pavyzdžiui:

Ir Petras, ir Paulius, ir Jonas, ir kt. sugeba juoktis,—

Vadinasi, kiekvienas žmogus sugeba juoktis.

26[25]. Dėl ko dialektikai iki šiol nesutaria? Dėl būdo, kaip surasti vidurinį terminą, o tai vadinama *asilo tiltu* (pons asininus), dėl netobulų silogizmų *suvedimo* į tobulus, modalinių teiginių, išdėstomųjų (exponibiles), silogizmų klaidų (fallacia) ir dar dėl daug ko. Tačiau tokie dalykai dispute arba niekada nepasitaiko, arba jie apšviečiami prigimties šviesa ir mažai vartojami.

O tuo tarpu pakanka, kas yra čia pasakyta.